

Z á p í s

z rozšířeného zasedání Vědeckého kolegia pedagogiky a psychologie ČSAV, konaného dne 28. září 1983 v zasedací místnosti VÚOŠ

Přítomni: dle presenčních listin

Vědecké kolegium pedagogiky a psychologie ČSAV pořádá každoročně rozšířená zasedání, na kterých jsou - za účasti širšího okruhu přizvaných kompetentních odborníků - řešeny aktuální otázky rozvoje pedagogických a psychologických věd i jejich uplatnění v praxi. Poslední z nich se uskutečnilo 28. září 1983 na téma "Překonávání jevů cizích rozvinutému socialismu a brzdících jeho výstavbu".

Zasedání zahájil předseda kolegia prof. PhDr. M. Kodým, CSc. Připomněl, že jde o významný úkol, jímž kolegium reaguje na dokument prezidia ČSAV "Hlavní směry rozvoje a uplatnění vědy v sedmé pětiletce", jakož i na "Dopis předsednictva ÚV KSČ stranickým orgánům a organizacím k prohloubení účinnosti boje proti porušování zásad socialistické zákonitosti, morálky a disciplíny" z února 1983. Zdůraznil, že pedagogika a psychologie musí plnit v rámci integrovaného postupu společenských věd své specifické a nezastupitelné úkoly při odstraňování přežitků, rozporů a všech negativních vlivů, negativně zasahujících do budování rozvinuté socialistické společnosti, utváření socialistických osobností a socialistického způsobu života. Rozšířené zasedání by se mělo ve svém jednání soustředit na takové otázky, jako kupř. a) které jsou hlavní oblasti boje proti jevům cizím socialismu, v nichž může pedagogika, resp. psychologie uplatnit své poznatky; b) jaké jsou hlavní cesty a podmínky spolupráce pedagogiky a psychologie s příslušnými oblastmi společenské teorie a hlavně praxe při řešení problémů boje proti jevům cizím socialismu; c) v jakých ohledech a v kterých oborech pedagogiky a psychologie je třeba upravit vědeckovýzkumnou, poradenskou i rutinní práci, aby stoupla jejich účinnost v boji proti jevům cizím socialismu; d) co všechno brání realizaci takových záměrů, především v pedagogické a psychologické teorii, metodologii a v jejich obsahovém zaměření; e) jaké jsou zkušenosti pedagogů a psychologů s dosud realizovanými pedagogickými a psychologickými zásahy v boji proti jevům cizím socialismu; f) jakými prostředky prosadit představy pedagogů a psychologů o účasti pedagogiky a psychologie v boji proti jevům cizím socialismu.

Úvodní referát doc.dr. J. Khola, DrSc. a prof.dr. M. Kořínka, DrSc. v úvodu konstatoval, že významným úkolem pedagogiky a psychologie v oblasti boje s protispolečenskými jevy je především /1/ odhalit konkrétně historické kořeny jejich vzniku a působení v myšlení a jednání jednotlivců i skupin, a /2/ odha-

lit psychické a sociální mechanismy jejich upevnění, přenosu či rozšiřování v sociálním styku. Pedagogické a psychologické vědy musí napomáhat tomu, aby boj proti jevům cizím socialismu pronikal k podstatám, tzn. historickým kořenům, příčinám a podmínkám jejich vzniku a působení. S tím souvisí nutnost chápat boj proti jevům cizím socialismu nejen jako "ryze praktickou záležitost" (kupř. poradenskou, agitační a propagační), ale i jako problém metodologický, jako problém vytváření fundovaných východisek zvyšování účinnosti pohotových, aktuálních zásahů.

V další části referátu J. Khola a M. Kořínka byla vyjádřena důležitá these, že v oblasti boje proti jevům cizím socialismu musí pedagogika a psychologie překročit své - dosud převládající - představy o toliko přímém působení na lidi. Pedagogika a psychologie musí také zvýraznit své úsilí zasahovat i do širšího komplexu činitelů. Konkrétně to kupř. znamená, že výchova k společenskému jednání lidí vyžaduje uplatnění pedagogických a psychologických zřetelů i v

- a) regulaci procesů organizace práce, rozdělování společenského produktu a důchodu, využívání volného času a celého komplexu organizace způsobu života;
- b) tvorbě a prosazování právních, ekonomických, organizačních a etických norem jednání lidí;
- c) produkci a distribuci materiálních a kulturních hodnot.

V diskusi vystoupilo čtrnáct odborníků, kteří se zaměřili jak na teoreticko metodologická východiska boje proti jevům cizím socialismu, tak i na analýzu konkrétních problémů v různých oblastech praxe (výchovně vzdělávací, nápravně výchovné, ekonomické apod).

Prof.dr. M. Přadka, CSc. (Pedagogická fakulta UJEP Brno) upozornil na problémy, dané nerovnoměrným vývojem vztahu lidí k hodnotám materiálním a duchovním. Nesoulad mezi potřebami hmotného blahobytu a mravní čistoty, mezi potřebami hromadění materiálních požitků a potřebami společenského rozvoje osobnosti představuje častý rozpor, který je živnou půdou pro smýšlení a jednání, odchylující se od zásad socialistického způsobu života. Vytýčil některé úkoly, které z podaného rozboru plynou pro oblast vytváření veřejného mínění, práce s motivační sférou lidí, pro oblast účinného zapojování lidí do zájmových kulturních činností apod.

Doc.dr. M. Urban, CSc. (Vysoká škola SNB, Praha) se ve svém diskusním příspěvku zaměřil na některé aspekty kriminologického přístupu k jevům, jejichž antisociální důsledky nabývají zvláště povážlivých forem. V poslední době se jedná hlavně o ekonomickou trestnou činnost, o nárůst recidiv v páchání trestné činnosti a o znepokojivé jevy v oblasti kriminality mládeže. Úkolem pedagogiky a psychologie je zejména zkoumat příčiny a dynamiku těchto změn v psychickém vývoji, které ústí v konstituování delikventní osobnosti. Jinými závažnými úkoly jsou kupř. analýza poruch ve vývoji mravního a právního vědomí, vypracování psychologicky fundované

psychologicky fundované typologie pachatelů trestné činnosti apod. Pokud jde o prevenci, zaslouží si zvláštní pozornost rozpracování pedagogiky a psychologie společensky hodnotného využívání volného času, rozvíjení motivační sféry osobnosti a vytváření ideově postojevných základů osobnosti autoregulace.

Problematickou trestné činnosti a osobnosti pachatele se zabýval i následující příspěvek doc.dr. J. Nikla, CSc. (Vysoká škola SNB, Praha). Podtrhl zejména požadavek sociálně psychologické analýzy utváření a fungování protispolečenských návyků, jakož i požadavek studia delikventní osobnosti v kontextu jejího začlenění do antisociálně orientovaných malých skupin.

Doc.dr. J. Štípek, CSc. (Pedagogická fakulta UK v Praze) informoval o některých závěrech, které vyplynuly z výzkumů obtížně vychovatelné mládeže. Úvodem konstatoval, že určitému počtu dnešní mládeže chybí vědomí třídní příslušnosti. Tato skutečnost se snadno stává základnou pro pronikání cizí ideologie do vědomí mladých lidí a usnadňuje formování sociálně méně kvalitních hodnotových orientací. Obtížně vychovatelná mládež se vyznačuje tím, že žije v relativním oddělení od celospolečenského usilování a nevyužívá osobnostně formativních možností, které skýtá socialismus. Zatím co charakteristickým znakem rozvoje socialistické společnosti je sblížení sociálních tříd a skupin, pak u obtížně vychovatelné mládeže právě naopak pozorujeme zesilování společensky desintegrativních tendencí. Závěrem byly formulovány některé zásady nápravných opatření, a sice v oblasti působení školy, v oblasti začlenování do pracovních činností a v oblasti péče o rodinu.

Doc.dr. Vl. Čára, CSc. (Výzkumný ústav pedagogický, Praha) vystoupil se zásadním příspěvkem k problematice, které dosud věnovaly pedagogické a psychologické vědy málo pozornosti, navzdory tomu, že je z hlediska formování socialistické osobnosti, odolné vůči negativním protispolečenským vlivům, mimořádně významná. Jde o problematiku vývoje právního vědomí, jakožto významného činitele prospolečenské autoregulace jednání. Formuloval úkoly školy v této oblasti, jejíž významnost bude narůstat. Výchova právního vědomí dětí a mládeže musí oslovovat nejen oblast poznání, ale stejně tak musí rozvíjet i oblast postojů. Musí napomáhat socialistické životní orientaci nejen v sociálním mikroprostředí, ale i v oblasti ekonomické a politické.

Člen korespondent ČSAV J. Linhart (Psychologický ústav ČSAV) zdůraznil, že jevy cizí socialismu nutno odhalovat i ve sféře vědy, v oblasti teorie. V té souvislosti pak analyzoval některé trendy v současné buržoazní psychologii a upozornil na zvyšování vlivu neokonzervativizmu a jiných pravicově orientovaných ideových pozic. Rovněž analyzoval skryté mechanismy pronikání konstruktivismu, empiricismu a pozitivismu do psychologie v socialistických zemích. Určitý odraz toho lze spatřovat i v nedostatečných vyznačujících některé kandidátské disertace. Trvale aktuálním úkolem je důsledné uplatňování dialekticko a historickomaterialistické metodologie, a v jejím rámci prosazování systémového a vývojového přístupu. Závěrem formuloval některá teoretická východiska pro koncipování programu formování socialistického vědomí.

Doc.dr. J. Huďeček, CSc. (Ústav pro výzkum společenského vědomí a vědecký ateismus ČSAV) vyšel ve svém diskusním příspěvku z konstatování, že jevy cizí socialismu mají poměrně širokou škálu projevů - zahrnují na jednom svém pólu kriminální, výrazně antispoolečenské jednání, na pólu druhém jde o těžko postižitelné projevy negace, oportunistu, konformismu apod. Také jim je třeba věnovat pozornost, poněvadž jsou svého druhu podhoubím, z něhož masivnější antisociální projevy vyvěrají a v němž nacházejí svou oporu. Zejména se pak zabýval sociálně psychologickou analýzou geneze a důsledků konformismu.

Doc.dr. H. Pešinová, CSc. (Vysoká škola politická ÚV KSČ) připomněla nezbytnost důsledně uplatňovat ve výchovně vzdělávacím procesu zřetel k utváření socialistické osobnosti. Zejména je třeba posilovat všemi dostupnými formami a opatřeními kolektivistické tendence. Upevňování komunistické víry a uvědomělosti, jakožto základních činitelů odolnosti člověka vůči jevům cizím socialistickému způsobu života, je možné jedině v procesech kolektivistické součinnosti. Rovněž upozornila na nebezpečí, které plyne z přemíry direktivních forem výchovného řízení životních projevů dětí a mládeže. Tato nadměrná direktivnost vede k potlačení jejich spontánní, přirozené aktivity, kterou je třeba pochytit a usměrnovat.

Vyznam "kolektivní dimenze" života dítěte, konkrétně v jeho žákovské sociální roli, podtrhl i dr. Z. Helus, CSc. (Pedagogický ústav J.A. Komenského ČSAV, Praha). Škole se podnes jen částečně daří založit výchovně vzdělávací proces důsledně na rozvinutých kooperacích. Dále upozornil na negativní důsledky dlouhodobé zátěže poměrně velkých skupin dětí opakovanými prožitky školního neúspěchu a nekompetence v učebních činnostech. Preventivně úspěšně čelit vývoji nežádoucích znaků osobnosti znamená důsledně odstraňovat podobné přežívající nedostatky v práci školy.

Doc.dr. F. Charvát, DrSc. (Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV, Praha) upozornil na negativní důsledky zaostávání v rozpracovanosti politické ekonomie přechodu k rozvinutému socialismu. Rovněž konkretizoval, jak boj proti nedostatkům ve sféře nadstavby nelze plně dovést do konce, nejsou-li vytvořeny odpovídající předpoklady ve sféře základny. Tato skutečnost musí nalézt svůj výraz i v orientaci společenskovědního výzkumu.

Dr. Z. Bureš, CSc. (katedra psychologie FF UK, Praha) informoval o zkušenostech se sociálně psychologickou přípravou pracovníků Sboru nápravné výchovy ministerstva spravedlnosti. Vystoupil s požadavkem, aby do sféry činností psychologů v průmyslu a v poradenství byla zahrnuta i péče o propuštěné z ústavů nápravné výchovy, což by mělo napomoci jejich včlenování do řádného života a snižovat tak nebezpečí recidiv představujících stále závažnější protispoolečenský jev.

Dr. E. Urban (katedra psychologie FF UK, Praha) diskutoval k problematice zneužívání drog, což je jeden z protispoolečenských jevů nabývajících na rozsahu, zejména u mladých lidí. Formuloval některé zásady účinného boje proti němu - jako je kupř. a) respektování zásad systémového přístupu, b) pohotové využívání výsledků výzkumu v oblasti terapie i prevence, c) vyjítí za rámec

pouhého potlačování a realizace komplexní péče o postižené, d) vytváření alternativních možností reagování na příčiny, které původně vedly k drogové závislosti apod.

Dr. J. Srnec, CSc. (katedra psychologie FP UK, Praha) referoval o výsledcích výzkumu 500 žáků tříletých středních odborných učilišť. Zaměřil se zejména na možnosti včasného diagnostického vytypování problémových jedinců a predikce jejich dalšího vývoje. Upozornil na existenci určitých biologických determinant, na specifické zvláštnosti emocionální reaktivity, hodnotových orientací apod. Závěrem konstatoval, že lze optimisticky posuzovat možnosti depistáže potenciálně ohrožených dětí už v rozmezí sedmého až dvanáctého roku jejich věku.

Jako poslední vystoupil v diskusi doc.dr.J. Čepelák, CSc. Jeho příspěvek ukazoval na nutnost vytváření některých nových forem nápravně výchovných opatření - zejména budování tzv. otevřených ústavů, zabranujících vytržení odsouzeného z těch sociálních vazeb, které mohou pozitivně působit na jeho resocializaci. Toto vytržení často působí jako činitel recidivy o návratu z výkonu trestu.

Výsledky jednání rozšířeného kolegia shrnul jeho předseda prof.dr. M. Kodým, CSc. Konstatoval, že úvodní referát i diskuse ukázaly, že pedagogické a psychologické vědy zaujímají významné místo v komplexním, celospolečenském úsilí o odhalování, analýzu a překonávání jevů cizích socialismu a brzdících jeho další rozvoj. Tato skutečnost musí aktivizovat širokou základnu československých pedagogů a psychologů k rozhodnému boji proti těmto jevům všemi dostupnými prostředky, které jim obě vědní disciplíny skýtejí. A to jak na úrovni teorie, tak na úrovni praktických opatření v oblasti výchovy a vzdělávání, převýchovy, ve sféře ekonomické, i v oblasti ideově politického působení. Kolegium vodí z průběhu a výsledků rozšířeného zasedání závěry, týkající se začlenění problematiky boje proti jevům cizím socialismu a) do státního plánu základního výzkumu v osmé pětiletce, b) do činnosti vědeckých společností, c) do návrhů a námětů postoupených nadřízeným orgánům aj.

Schválil :

Prof. dr. M. Kodým, CSc.
předseda

Zapsal: Z. Helus